

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2014

MATSHWAO: 80

NAKO: dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 11.

DITAELO HO MOHLAHLAHOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Tshebediso ya puo	(40)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala karolo E NNGWE le E NNGWE leqepheng le LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya karolo E NNGWE le E NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao feela jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:

KAROLO YA A:	metsotso e 50
KAROLO YA B:	metsotso e 30
KAROLO YA C:	metsotso e 40
9. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o fuwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala le ho boha tema e nngwe le e nngwe.

POTSO YA 1**TEMA YA A**

Bala tema ena e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse hlahang tlasa yona. Araba ka lentswe le le leng feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

MOKUTU KA KGITLA

1.	Ha metsotso e ntse e ja babedi, ha kena le leng la mabota a tlwaelehileng mona ha Mmaleaba matsatsing ana. Mohlankana enwa ke Thekiso, o sebetsa mokgatlong wa diinshoreense. Matsatsing ana Thekiso ha a na thabo ho hang maikutlong a hae. O sa tswa utlwa haufinyana hore kgarebe ya hae, Mpati, e tshwerwe ke lefu le sehloho, 'le sa tsejweng'. Thekiso o rata Mpati haholo, mme o ne a se a ikemiseditse ho mo nyala. Taba ena ya lefu lena le mo tshwereng e mo dubile maikutlo haholo.	7
2.	Lelapa la boMpati le ahisane le la boTshita. Tshita o ne a se a atisa ho fapohela ha boMpati, leha Mmatshita a sa rate taba eo. Mmatshita le Mmampati ha ba utlwane hantle, leha lebaka le sa hlaka. Tshita o nahana hore ha ba utlwane bitsong la bokaako bo mona ba bomme. Bao batho ba ka o makatsa ba ka tseka ha moya o tswang ka ha e mong o fokela ka ha e mong.	13
3.	'Kgotso moholwane Tshita', ho realo Thekiso ha a fihla a inama haufi le Tshita. 'Na nka o rekela e le nngwe?' A tadima Tshita ka tebello. 'Kgotso weso', ho arabela Tshita ha a phahamisa hlooho. 'Nka thaba haholo ngwana monna. Le wena o a tseba hore ho jwang matsatsing ana, monna o jesitswe mosebetsi.' Thekiso a bitsetsa Tshita botlolo e le nngwe, a e beha ka pela hae, mme a fetela ho ba bang.	19
4.	Tshita o tsebile Thekiso ka baka la Mpati. O ile a mo tlwaela ha ba ntse ba teana hona moo habo Mpati ha Thekiso a etetse kgarebe, mme yena a fapohetse baahisaneng ba hae. Tshita o ile a tseba Thekiso e le mohlankana wa seberekane, ya ikemiseditseng ho tswela pele bophelong bona bo tletseng mathata. Thekiso o ne a sebetsa ka thata, a se a bile a rekile koloi e ntle tjena e kgubetswana. Koloi eo, e sa tswa swahlamana ka mabaka a sa utlwahaleng.	26
5.	Tshita a boela a phahamisa hlooho ha a utlwa lemati le buleha. Eno ya kenang ke Lekgetho. Lekgetho e se e le nakonyana feela a tlwaelehile mona ha Mmaleaba. Taba ena e makaditse batho ba bangata kaha Lekgetho e ne e se motho wa jwala ho hang. E ne e le moholo wa kereke. O na le lebenkele le leholo la diaparo motseng mona. Mosadi wa hae wa pele o ile a hlokahala, mme hona jwale o dula le wa bobedi. E ka Lekgetho o qadile taba tsena tsa majwala ka mora hore mosadi wa hae wa pele a hlokahale. Ho thwe mosadi enwa e motjha o tswa metseng e meholo, mme mekgwa ya hae ha e thabise ho hang.	35

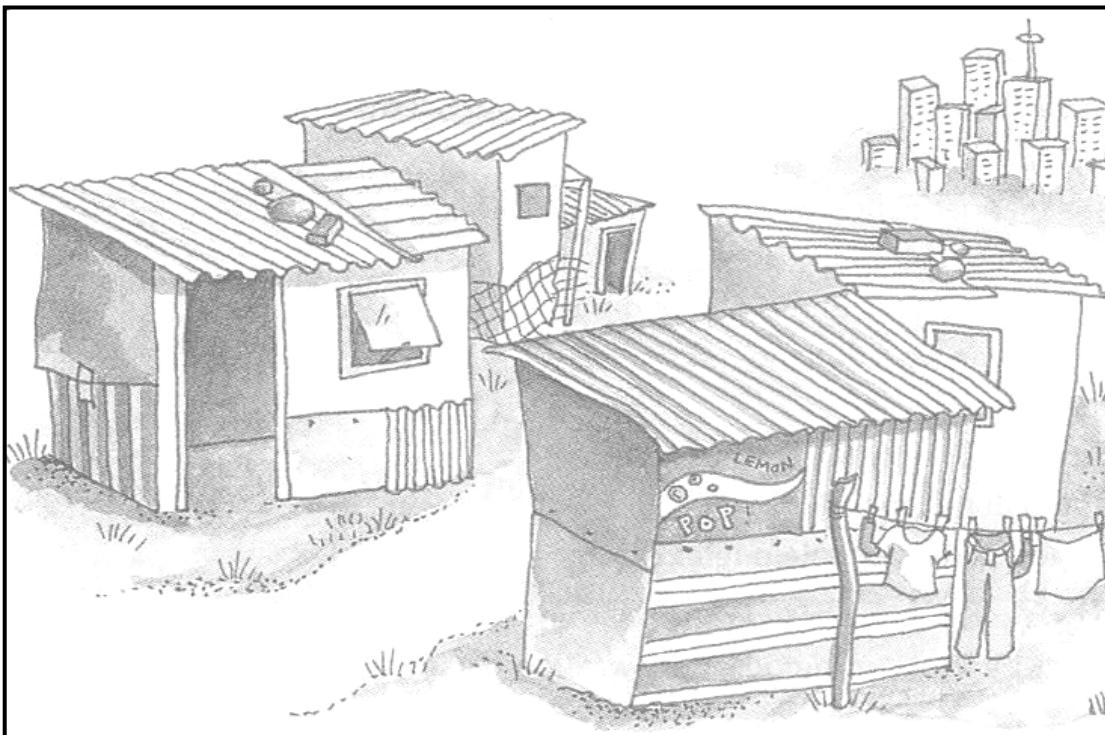
6. Matsatsing ana ha ho sa na motho ya tsotellang ha Lekgetho a kena mona ha Mmaleaba. Le mane lebenkeleng ha a sa ya, o ne a se a iphelela mona ha Mmaleaba. E ka re le mosadi o a mo kgothaletsa o re ke kgale a sebetsa, a ke a iketle, a ithabise. Lekgetho e ne e le motho ya ratang diaparo haholo. Kajeno le ha bophelo bo se bo se monate, o ntse a ja koto. Kajeno o apere baki e bofubedu ba madi, hempe e ntsho, le borikgwe bo bosweu. Dieta di botsho ba mashala ebile di a benya. 41
7. Tshita mane moo a dutseng teng, o ntse a touta ka mathata a hae. Matsatsing ana ha a rate ho nahana ka se mo hlahetseng mosebetsing wa hae. Feela le ha ho le jwalo, o ntse a utlwela ka hlokwana la tsela hore boholo ba setjhaba sa mona Malwaleng, ha se a kgotsofalla ho tlohediswa hwa hae mosebetsi. Se a ipelaetsa, haholoholo ka baka la dipolao tse jeleng setsi ha e sa le a behellwa ka thoko mosebetsing. 48
8. Ka mora kगतello e matla ya setjhaba, balaodi ba sepolesa ba ile ba iphumana ba tlameha ho kgutlisetsa Tshita mosebetsing wa hae wa bofokisi. Hang feela ha a fihla, a be a se a fumane hore motho ya bolauweng maoba ke Lekgetho. E, yena Lekgetho eo Tshita a neng a na le yena mane ha Mmaleaba. 53

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya 'Mohlahlobi Tshita': KPD Maphalla, 2008]

- 1.1 Moleng wa 1 qotsa mantswa a bolelang, 'ha nako e ntse e tsamaya'. (1)
- 1.2 Mongodi o sebedisitse lentswe lefe seratswaneng sa 1, ho hlalosa motho ya tlwaetseng ho reka tulong e itseng, ebile a tsebahala sebakeng seo? (1)
- 1.3 Moleng wa 7 ho bolelwang ha ho thwe, 'taba ena e mo dubile maikutlo'? (1)
- 1.4 Ke sehalo sa mofuta ofe se totobatswang ke karabo ena ya Tshita ka mantswa ana a latelang?
- 'Nka thaba haholo ngwana monna. Le wena o a tseba hore ho jwang matsatsing ana, monna o jesitswe mosebetsi.' (1)
- 1.5 Hlalosa kamoo maemo a bophelo a Thekiso a tshwanang kateng le a Tshita. (2)
- 1.6 Seratswaneng sa 2, ke leeme la mofuta ofe le totobatswang polelong e latelang? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao.
- Bao batho ba ka o makatsa ba ka tseka ha moya o tswang ka ha e mong o fokela ka ha e mong. (2)
- 1.7 Hobaneng mongodi a kentse mantswa aa, 'le sa tsejweng' ka hara ditsejana? Sheba mola wa 5. (2)
- 1.8 Ho ya ka seratswana sa 3, moleng wa 17, Tshita o bolelang ha a re, 'le wena o a tseba hore ho jwang matsatsing ana.' (2)

- 1.9 Mantswe a ntshofaditsweng polelong ena, 'Kajeno le ha bophelo bo se bo se monate, **o ntse a ja koto**,' a bolelang? Kgetha karabo e nepahetseng. (A–D). (Sheba seratswana sa 6)
- A O ntse a thabela metswalle.
B O ntse a apara bohlaswa.
C O ntse a nwa le metswalle.
D O ntse a apara hantle. (2)
- 1.10 Bolela hore polelo e latelang ke Nnete kapa Mafosi, o tiise karabo ya hao ka lebaka.

Sebaka sena seo Lekgetho a seng a se tswaetse ha se mo tshwanele. (Sheba seratswana sa 5). (2)
- 1.11 Ketso ya baahi ba Malwaleng ya ho tseka hore Tshita a kgutlisetswe mosebetsing wa hae, e ne e nepahetse? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (Sheba seratswana sa 7). (2)
- 1.12 Seratswaneng sa 3 ke polelo efe e dumellanang hantle le puo e sebediswang/buuwang sebakeng seo Thekiso le Tshita ba leng ho sona? (2)
- 1.13 Ke mohopolo ofe oo mongodi a nehelanang ka wona seratswaneng sa 7? (2)
- 1.14 Seratswaneng sa 5, na o dumellana le maikutlo a mongodi a hore basadi ba tswang metseng e meholo ba na le mekgwa e sa thabiseng? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)

TEMA YA B

[Se qotsitswe le ho lokiswa botjha ho Sediba Kereiti 12: CT Musa le ba bang.]

- 1.15 O utlwisisang ka meaho e melelele e teng setshwantshong see? (2)
- 1.16 Ka ntlha E LE NNGWE hlalosa hore batho ba phelang sebakeng sena ke ba maemo afe bophelong. Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 1.17 Setshwantsho see se o tlisetsa maikutlo afe? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- [30]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola dintlha TSE SUPILENG, tse bontshang tshebediso e mpe ya tjehelete batjheng ba qalang ho sebetsa.

DITAELO

1. Ngola dipolelo TSE SUPILENG, tse phethahetseng. Mantswe e be A SA FETENG a 70.
2. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 1 ho ya ho 7.
3. Ngola ntlha E LE NNGWE feela polelong ka nngwe.
4. Ngola ka mantswe A HAO.
5. Qetellong ya kgutsufatso ya hao, bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng ka masakaneng.

TEMA YA C**TSHEBEDISO E MPE YA TJHELETE BATJHENG BA QALANG HO SEBETSA**

Dipatlisiso di bontshitse hore batjha ba bang ba nang le mesebetsi e metle, e ba lefang tjehelete e kgotsofatsang ba phela ka ho kadima. Ha ba amohetse moputso, ba o sebedisa bohlaswa, ha ba boloke le sente. Nakong ya mathata ba mathela dikolotong. Motho ha a qala ho sebetsa, o tlameha ho ithuta ho boloka karolo e itseng ya tjehelete ya hae.

E mong ha a fihla mosebetsing, o batla hore ho tsejwe o fihlile. O ikgetholla ka moaparo wa theko e hodimo, wa mokitlane o hodimo kgwedi le kgwedi. Athe bohlale ke ho ithuta bathong le dimakasineng ho apara hantle ka tsela e sa senyeng tjehelete.

Kajeno batho ba tshwerwe ke lefu la 'mponeng'. Lefu lena le etsa hore batjha ba reke makoloi a majabajaba a theko tse hodimo. Ka ena nako ba lebetse hore kgwedi le kgwedi ba tla lefa tjehelete e ngata. Ba boetse ba lebetse boikarabelo bo kang ba ho e tshela mafura, ho lefa inshoreense, ho e rekela dithaere le tse ding.

Ditsebi di re ha eba sekoloto sa hao sa koloi se le hodimo ho feta sa ntlo, o tsebe hore o e ntse phoso e kgolo hobane ntlo ke letsete le leholo ho feta koloi. Boleng ba ntlo bo phahama selemo le selemo athe ba koloi bo theoha selemo le selemo.

Ho thwe botjha bo makoko. Ke ka lebaka lena ba bang ba batjha, ba sa rateng ho nka diinshoreense. Diinshoreense tsena di bolokela motho tjehelete hobane mohlang tsietsi e mo hlahetseng, ha a sa lefa hakaalo.

[E fetoletswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Move*, Mphalane 2013: 56]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

Bala papatso o be o araba dipotso tsa manollo ya setshwantsho le tshebediso ya puo.

TEMA YA D

ProbiFlora™
NutriLida

ProbiFlora™
E tlisa boiketlo ka maleng a hao.
4 STRAINS
60 CAPSULES
NutriLida

NutriLida
Iphumanele motswako o etsang mehlolo, o se nang thaka! Fumana
ProbiFlora

- lebala ka ho pipitlelwa.
- tlala boitshepo.

Po Box 3596 Honeydew 2040
Email: info@nutrida.com / 011 794 6794

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa 'You', Phato 2008: 95]

- 3.1 Mosebetsi wa sehlahiswa see ke ofe? (1)
- 3.2 Ke eng e re bontshang hore babapatsi ba ka lebella ho utlwa maikutlo a bareki? (1)
- 3.3 Motswako ona o reretswe bomang? Tiisa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 3.4 Fana ka mawa A MABEDI a ho bapatsa a sebedisitsweng papatsong ena. (2)
- 3.5 Na mantswe aa, 'motswako o etsang mehlolo', a ka kgodisa bareki hore sehlahiswa see se fela se sebetsa? Tshehetsa ka lebaka. (2)

3.6 Mantswe a ntshofaditsweng polelong ena, 'lphumanele motswako o etsang mehlolo, **o se nang thaka!**', a bolelang? Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang.

- A Motswako o sa hloiweng ke e meng.
- B Motswako wa kgale o moholo ho e meng.
- C Motswako o sebetsang bareking ba bang.
- D Motswako o ratwang ke bareki ba bang.

(2)
[10]

POTSO YA 4

Bala ditaba tsa khathunu ena e latelang, o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA E

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa Abucus, Phato 2007]

- 4.1 Bolela ntho E LE NNGWE e bontshang hore koi e khathunung ke ya mapolesa. (1)
- 4.2 Mantswe a ntshofaditsweng polelong ena, 'Tsotsi ena **e re qetile**' a bolelang? (1)
- 4.3 Bolela ntho TSE PEDI tse bontshang hore ho na le bothata bankeng ya Tshepong. (2)

- 4.4 Ke maikutlo afe a totobatswang pudulwaneng ya C? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 4.5 Bolela hore polelo e latelang ke Nnete kapa Mafosi, o tiise karabo ya hao ka lebaka. (2)
- Sefahleho sa motshwaruwa se re bolella hore o kgotsofalletse ho tshwarwa. (2)
- 4.6 Na mokgwa oo motshwaruwa a tshwerweng ka wona ke o amohelehileng? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- [10]

POTSO 5

- 5.1 Bala ditaba tsa temana ena, o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA F

Tlatsa dikgeo ka mantswa a nepahetseng le ho lokisa sebopeho sa mantswa a ka masakaneng, a fang seratswana sena moelelo o phethahetseng. Ngola nomoro le karabo e nepahetseng feela.

DIPHEPHETSO TSA BAITHUTI DITHUTONG

1.	Baithuti ha ba eellwe hore lefatsheng la mosebetsi ho hlokeha tsebo le bokgoni tse fumanwang ka ho ithuta. Baithuti 5.1.1 ... (ngata) ha ba 5.1.2 ... (fa) nako e lekaneng ya ho ithuta. Ba re ho ithuta ke e ngwe ya diphepetso e boima bophelong. Feela ba lokela ho tseba hore mathata ke monyetla mothong ya batlang 5.1.3 ... (atleha). Ntho eo ba lokelang ho e etsa ke ho fetola mokgwa oo ba shebanang le mathata ka wona.	7
2.	Ba lahle tlwaelo e mpe ya ho re dintho di a ba hlola, ha ba kgone ho di etsa. Ha motho a ikemiseditse, se seng le se seng seo a se 5.1.4 ... (etsa) se tla mo 5.1.5 ... (nolo). Keletso ke hore baithuti ba itlwaetse ho sebetsa ka thata, ba etse diphuputso tse 5.1.6 ... ba thusa ho iphumanela tlhahisoleseding e molemo kamoso. Ke diphuputso tsa mofuta ona moo inthanete le mehlopi e meng di leng bohlokwa.	14
3.	Ntlha ya bohlokwa ke hore moithuti a tshepahale, a 5.1.7 ... iqhekelle. Ka mehla a be le maikemisetso ho seo a se etsang, a se dumele ho 5.1.8 ... (kgelosa) ha bonolo. 'Tsepamisa maikutlo 5.1.9 ... (thuto) tsa hao. Ela hloko kgetho ya metswalle, mme o bope setswalle le batho ba hlooho tse phodileng ba o ahang', ho realo moeletsu wa batjha.	20

- 5.1.10 Ngola polelo e ngotsweng ka botenya hape ho tswa seratswaneng sa pele, mme o lokise diphoso tse ho yona. (3)
- 5.1.11 Sebedisa lentswa le latelang polelong ya hao ka moelelo o fapaneng le o moleng wa 19. Hlooho. (2)

- 5.2 Boha setshwantsho se latelang, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima sona.

TEMA YA G

[E qotsitse ho tswa makasineng wa Toyota Zone, Mphalane, 2013: 105]

- 5.2.1 Ngola polelo e ka hara ditsejana e nepahetse.

Ka nnete 'ke lebote ho se tsebe'. (2)

- 5.2.2 O utlwisisa eng ka tshebediso ya letshwao lena (!) le hlahang ka morao ha lentse 'kgele' setshwantshong see? (2)

- 5.2.3 Ngola polelo e latelang hape o se o e qala ka mantse a ngotsweng ka botenya. 'Ruri mongaka nke ke ka mo lebala le kgale,' ho realo ba ha ntja.

Ba ha ntja ba re ... (2)
[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80